

ЏОЈСОВИОТ УЧЕНИК

ДРАГО ЈАНЧАР

Книгата е објавена со поддршка на програмата
Креативна Европа на Европската унија

Овој проект е реализиран од Европската комисија. Изданието ги одразува гледиштата само на авторот и Комисијата не може да се смета одговорна за каква било употреба што може да произлезе од информациите што се содржат во него.

Република Северна Македонија

Министерство за култура

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Лектура
Ирена Ралева

Јазична редакција
Андреј Јованчевски

Наслов на оригиналот:
Drago Jančar *Јузеов иџенес*

© Drago Jančar, 2008
published by arrangement with Beletrina Academic
Press www.beletrina.com

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

ЏОЈСОВИОТ УЧЕНИК

ДРАГО ЈАНЧАР

(РАСКАЗИ)

превод од словенечки јазик
Давор Стојановски

СОДРЖИНА

ЏОЈСОВИОТ УЧЕНИК	7
<i>ULTIMA CREATURA</i>	23
СМРТ КАЈ МАРИЈА СНЕЖНА	37
ПРОРОШТВО	51
ИНЦИДЕНТОТ НА ЛИВАДАТА	70
ПРИКАЗНА ЗА ОЧИТЕ	78
ЕТИОПИКА, РЕПРИЗА	90
СТАОРЕЦ	103
КАСТИЉСКА СЛИКА	110
НЕДЕЛА ВО ОБЕРХАЈМ	120
АУГСБУРГ	125
СКОК ОД ЛИБУРНИЈА	135
САВАНА	143
ПОГЛЕДОТ НА АНГЕЛОТ	149

ЏОЈСОВИОТ УЧЕНИК

*Another of Joyce's pupils
was a young man of twenty named Boris Furlan...*

*Richard Ellmann: James Joyce
(Oxford University Press, 1982),
стр. 341*

1

ПРИКАЗНАТА ЗАВРШУВА КОГА ТОЛПАТА СО ГНЕВНИ И ПРЕЗРИВИ ВРЕСОЦИ ГО ИЗВЛЕКУВА ОД КУЌАТА И ГО НАТОВАРУВА ВО РАЧНА КОЛИЧКА ПЕНЗИОНИРАНИОТ ПРОФЕСОР И ДЕКАН НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ, СТАР ЧОВЕК СО СЛАБО СРЦЕ. ГО ВОЗАТ ПО КРИВУЛЕСТИТЕ УЛИЧКИ НА СТАРИОТ ГРАД НАКАЈ БРЕГОТ НА РЕКАТА, ЗА ДА ГО СТРУПОЛАТ ВО НЕЈЗИНИОТ СТУДЕН И БУЕН ТЕК.

Последните реченици на приказната ги слушаме на крескав словенечки јазик, на горењски, алпски дијалект; уличката, по која тропоти рачната количка во која потскокнува немоќното тело, одекнува од потсмешливите извици. Врз главата на професорот, во која тој одеднаш насетува чиста празнина, нешто слично на дупка, врз неговото немоќно тело паѓа дожд од подбиви, се истура порој пцости, се излева поплава од смеа, толчи град од бесни навреди.

Првите реченици се изговорени пред многу години, среде тишината на една одаја во Трст, на англиски јазик. Вечер е, на масата има круг светлина што топло ја шири убаво изработената газиена ламба, триесетгодишниот учител по англиски и неговиот дваесетгодишен ученик се веднат над книгите и над испишаните листови. Бурата од Крас, што низ сокачињата си го бара патот кон морето, завива зад прозорците, некаде трескаат кепенци, на крајбрежјето се пени морето, замавот на бурата ги истакнува молкот и сосредоточеноста во просторијата. Ученикот гласно ги чита англиските реченици, учителот трпеливо му го поправа изговорот. Откако лекцијата завршува, учителот се упатува кон прозорецот, погледнува кон сокакот, каде што бурата поткрева и витли лист хартија. Можеби со ирскиот акцент кажува нешто за јазикот, можеби за Тома Аквински. Имено, по секоја лекција, учителот и ученикот разговараат за филозофија. Ученикот, како многумина млади од тоа време, им се воодушевува на Шопенхауер и на Ниче, учителот се обидува да му го придуши ентузијазмот, единствениот филозоф за него е Аквински, секојдневно чита по една негова страница на латински, неговата мисла, според учителот, е остра како меч.

Потоа, учителот седнува на масата и од ученикот бара да му ја опише газиената ламба на англиски. Ученикот немоќно се сплеткува со техничките изрази, а потоа учителот му го презема зборот и самиот почнува да ја опишува газиената ламба до најмалата подробност. Цел половина час непрестајно му се препушта на нешто што ученикот, по многу години, ќе го нарече опишувачка страст.

Професоре Зоис, довикува ученикот, никогаш нема да научам англиски! Професор Зоис се смее, делумно по-

ради задоволството од својот опис, делумно бидејќи неговиот ученик пријателски си поигрува со неговото име. Имено, така го нарекуваат Италијанците што не умеат правилно да изговорат: Џојс.

3

Џојсовиот ученик, младиот трстјански Словенец, студент по право, тогаш, според сопствените зборови, пред газиената ламба одеднаш има некаква празнина во главата. Миг пред тоа можеше да расправа со својот учител за Шопенхауер и за Аквински, за прашањата за моралот и за храброста, меѓутоа, кога мораше да се соочи со проблемот на газиената ламба, на резервоарот за гориво, на цилиндарот, на фитилот и на сè друго што го сочинува овој безначаен предмет, почувствува дека зад челото му се шири голема дупка, нешто што му проголтнува сè до последната мисла, едноставно некаква празнина среде која можеше да се чуе само уште завивањето на бурата од Крас низ сокаците на Трст, прудолу кон морето. Бурата што нараснува, што за време на сладострасно исцрпниот, но веќе монотон говор на професор Зоис, надојден од длабочините на неговата опишувачка страст, сè повеќе нараснува и бучи, бура што се менува во рев, бука и дерење на насобран народ.

4

Џојс и неговиот ученик од Трст се среќаваат за последен пат во жешкиот јули 1914 година. По сиот град се чувствува напнатост, околу касарните се собираат мобилизираните, по сокаците и по плоштадите кружат групи мажи и скандираат борбени пароли. Учителот чукува

на вратата од станот на својот ученик и млад пријател, немирн е и загрижен. Потоа, низ прозорецот од одајата на студентот се загледуваат во зградата на италијанскиот конзулат во Трст, околу која е насобран разгневен народ. Додека гласно скандираат, некои се обидуваат да го симнат италијанското знаме. Летаат камења кон фасадата, се крши некое стакло, врескање. Џојс е забележливо вознемирен, загрижено го прашува младиот пријател што ќе биде од сето ова. Студентот се смее. Професоре Зоис, вели и се смее, војна ќе биде. Неговиот учител се плаши. Џојс вели дека ќе отпатува. Откако врескањето на насобраниот народ под прозорецот нараснува, ги склопува очите, потоа се завртува и, според кажувањето на неговиот ученик, буквално побегнува од станот и од куќата. Ученикот се смее, надвор се испишува историја. Разбира дека некој со неопислива сласт може да ја опишува петролејката, но него го интересира нешто друго. Вревата на насобраниот народ го навестува големото време што доаѓа. Го вовлекува во себе, несопирливо во вителот.

5

Во годините што следуваат, ученикот се развива во одлучен и воедно задоволен маж. Што и да фати, му успева. Неговиот ум, кој не можеше да ја сфати опишувачката страст на учителот, се наклонува кон аналитичката пасија, на неговата работна маса се Кант, Кроче и Масарик. На универзитетот во Болоња го брани докторатот по правни науки. А сè повеќе го вовлекува и нервозниот немир на европската историја, која, како бурата во Трст, се витли по плоштадите на градот. Четири години откако неговиот учител по англиски, исплашен од разбранетата маса народ, побегна од станот, а набргу потоа и од

Трст и од неговиот живот, го засведочи новиот пресврт на историјата. Во сивото ноемврско претпладне, на пристаништето во Трст, се истовари италијанска војска. Не мина многу време, а по сокаците на Трст веќе се појавија нови сеништа. Младите луѓе од предградијата и од провинциските гратчиња на Италија чекореа во црни униформи, пееја за младоста и за пролетта, ги претепуваа политичките противници, среде градот запалија една голема зграда, словенечкиот Народен дом. На пожарникарите што се обидоа да го стават пожарот под контрола им го исекоа шмркот скандирајќи борбени пароли. Младиот доктор по право се обиде да се сталожи среде слепиот немир на историјата. Отвори адвокатура, и натаму се занимаваше со филозофија и со наука, но веќе не беше можно да се избегнат бесното време што надоаѓа над столчената Европа, занесената маса народ што се собира под балконите, тајните полиции и нивно то демнење. Се најде меѓу словенечките интелектуалци од Трст што почнаа да организираат антифашистички отпор. Во илјада деветстотини триесеттата година го предупредија за апсењето што му се подготвува. Избега преку границата во тогашната Југославија, ноќта се најде среде друг град и меѓу други луѓе. Во густата магла што лазеше по улиците на Љубљана таа есен, со внатрешни очи го гледаше далечното и изгубено сјајно, тркалезно сонце од Трст, со внатрешен слух го слушаше завивањето на бурата од Крас. Со растропано срце ги читаше извештаите за пресудата на словенечките роднини, кои фашистичките судови ги праќаа во затвор на Сицилија или пред стрелачки вод во околните села. Во нервозното време, во нервозниот воздух имаше нешто што неговиот аналитички разум не можеше да го прифати. На пријателите им велеше дека додека ги чита извештаите за овие политички процеси, понекогаш насетува некаква празнина во главата, нешто слично на

оној пат кога мораше до подробност да му ја опишува ламбата на учителот Џојс.

6

Во средината на јануари, четириесет и првата, под сосема различна светилка, модерна и електрична, во тивката сала на универзитетската библиотека, ги прелистува англиските весници што редовно известуваат за сè помногубројните нови процеси во Трст. Погледот одненадеж му застанува и се вперува во веста од која дознава дека во Цирих починал Џејмс Џојс. Се изненадува кога од статијата сфаќа дека неговиот трстјански учител по англиски – тогаш само интересниот и во умот на правникот помалку чуден професор Зоис – во годините откако се разделија станал мошне познат писател. Решава да му ги прочита книгите. Размислува каде би ги набавил, зашто авторот сепак малкумина го знаат. Не знае дека набргу ќе ги најде токму таму каде што веќе наголемо се читаат, во Англија.

Сега нема време за читање, настаните се низат, историјата згуснува. Меѓу трстјанските емигранти има немир. Сите знаат што ги чека доколку италијанската војска ја окупира Словенија.

Како и во ноември осумнаесеттата во Трст, така и пролетта четириесет и првата одново гледа како пристигнуваат нејзините чети. Сега војската не се истоварува, сега се излева. По правливите љубљански артерии се излеваат моторизирани единици, пешадија, кљусињата зад себе влечат топови, чии цевки за време на освојувачкиот поход нема да испукаат ниеден истрел. Војската на државата по која се излеваат се распадна самата од себе.

Кога припадниците на италијанската тајна полиција ќе тропнат на вратата од неговиот стан, тој е во

Швајцарија, се вози со трамвај по тесната и спокојна циришка улица на ридот каде што се наоѓаат гробишта. Додека му претураат по станот во Љубљана, тој стои покрај гробот на неговиот учител по англиски од Трст. Професоре Зоис, вели и го слуша како му се насмевнува, го гледа како се упатува кон прозорецот и се загледува кон морето. Овде нема море, далеку долу е Циришкото Езеро, му се чини дека го слуша и завивањето на бурата зад прозорецот, завивањето на ветерот што овде горе ја донесува бучавата на насобраниот народ од пристаништето. Долу не се истура никаква војска, туристите се симнуваат од бродовите на дрвениот док.

Кога неколку денови подоцна, во Цирих, ќе се качи на возот што ќе го одвезе до Париз, во Љубљана заседава окупацискиот италијански суд. По забрзана постапка, која трае пократко од неговото патување до француската граница, во Љубљана на обвинетиот му е изречена смртна пресуда во отсуство.

7

Во мај истата година, еден Србин, посредник на југословенската емигрантска влада, го остава со автомобил пред еден хотел во Лондон. Во топлата и спокојна вечер зареваат сирените. Неговиот возач скокнува во автомобилот и ја дувнува уште со нерастоварен багаж. Луѓе трчаат по улиците, маж со трака на ракавот го потегнува накај скривницата. Во подрумот ги слуша одекнувањата на експлозиите и низ подрумското прозорче набљудува делче од вжареното небо. Под мајскиот вечерен свод паѓаат бомби врз градот. Некаде во близина гори, делчето вжарено небо што го гледа го параат светлите црти на противавионските проектили. Потоа сфаќа дека мажот што стои покрај него и мирно пуши цигара

е рецепционерот на хотелот во кој беше упатен. Рецепционерот вели дека повторно ќе нема струја, ќе користат петролејки, газиени ламби. Џојсовиот ученик, таму, во лондонскиот подрум, за време на авионскиот напад, го фаќа незадржлива смеа. Го замолува рецепционерот да му објасни како работи таквата светилка. Овој не се чуди од прашањето, професијата му е таква, навикнат е на сешто. Си пали нова цигара и почнува да објаснува. Првата вечер од неговиот престој во Лондон, заедно со рецепционерот, до крајот на воздушниот аларм им се препушта на опишувачката страст и на функционирањето на газиените ламби, кои во Англија, како што набргу ќе сфати, се малку поразлични од оние во Трст.

Во малата хотелска соба, взори, облечен лежи на креветот. Кога заспива, сонува дека се нурнува во морето во Баркола.

8

Неговиот глас се прославува во Словенија. Тоа е гласот на радио Лондон. Неговите зборови се јасни и одлучни, повикуваат на отпор. Зборуваат за германските порази во Африка и во Русија. Навестуваат истоварување на Сицилија, раскажуваат за битката за Монте Касино, со триумфално задоволство ја разгласуваат капитулацијата на Италија. Неговиот глас што доаѓа од звучниците на радијата го слушаат зад покриените прозорци на становите во градот, додека по улиците, за време на полицискиот час, глуво одекнуваат чекорите на германската ноќна стража. Го слушаат партизаните на ослободената територија, го слушаат и нивните непријатели. Неговиот говор, насловен како Јасен збор од Лондон, во четириесет и четвртата година го печатат на летоци, кои сојузничките авиони ги расфрлаат над Словенија.

Во нив ги повикува словенечките домобрани да му се придружат на партизанскиот отпор. Во словенечкиот печат, кој излегува со дозвола на окупациската власт, го нарекуваат Врескачот од Лондон.

Сега е без задршка вовлечен во вителот на историјата. Една вечер, кога под светилката на масата во лондонското студио уморен ги средува листовите, на својот колега му вели дека ќе се врати. Ќе им се придружи на партизаните. Колегата го опоменува дека таму сè живо преземаат комунистите. Врескачот од Лондон остро одрекува. Мислам, запишува колегата во својот воен дневник уште истата вечер, дека е чесен и искрен човек, ама бескрајно наивен.

Во февруари четириесет и петтата, се наоѓа на територијата ослободена од партизаните, неколку месеци подоцна е повторно во Љубљана. Откако власта ја преземаат нови луѓе, го именуваат за декан на правниот факултет. По две години го апсат.

9

Со малку имагинација, вели распитувачот, би можело да се рече дека во оваа каша ве доведе оној Џејмс, или како и да рековте веќе дека се вика. Џојсовиот ученик седи пред масата, а во ширум отворените очи му блика сноп вжарена белузлава светлина. Светилката е на масата, врз неговото лице сјае нејзината електрична моќност од повеќе вати. Одзади, во полумракот, кружи црвено догорче, се помрднува накај искикотената уста од која се тркалаат крукчиња бел чад. Тој ве научил англиски, се кикоти распитувачот, да не знаевте англиски, немаше да станете англиски шпион. Не сум шпион, вели Џојсовиот ученик. Шпион сте, вели гласот во облакот чад. Секоја вечер му го вели тоа, секоја ноќ. А веќе минаа